

tak zvaného » mytického pohledu « na svět a je-li snad nutno uskutečnit dnes nějaké » odmýtzování «, které by přiblížilo Ježíšovo poselství moderním světu, ovládanému vědeckým názorem.

V druhé části objasním vztah mezi výkladem Ježíšova poselství, které nacházíme v evangelích, a mezi historicky zjištěným Ježíšem z Nazareta. Budu se snažit dokázat, že » Kristus víry «, s kterým se setkáváme v evangelích, není libovolný výplod prvotní církve, protože i » historický Ježíš « vyžadoval od svých učedníků víru ve svoji tajemnou důstojnost a své poselství.

1. Ježíš a mýtus

Ježíš žil a učil v době, kdy myšlenkový svět lidí byl ovládnut mýtickým pohledem člověka na jeho vztah k Bohu. Apoštolové, kteří nám odevzdali v evangelích Ježíšovu nauku, byli synové své doby; možná pravděpodobně se podíleli na mýtickém ovzduší, jež se projevovalo i v životě židovského národa. Je proto nezbytné položit si otázku, do jaké míry mýtický názor na svět pronikl i do evangelí.

Podobnou otázku si může položit i křesťan, který věří v Kristovo božské poselství – ví však, že Ježíš ve svých kázáních mluví v obrazech a pojmech, které byly přístupny lidem, na které se obrací. V jeho poselství nenajdeme slova, která se vytvářejí v moderní vědě a filosofii; jeho řeč byla věrným obrazem doby a prostředí, v kterém Ježíš žil a působil. Je nepopíratelné, že v oné době mýtický pohled na svět pronikl do určité míry i do židovské kultury; je proto možné, že se některé mýtické obrazy našly i v Ježíšově nauce nebo v kázání apoštolů, kteří nám Kristovo evangelium odevzdali.

Chtěl bych proto dát odpověď na otázku, zdali evangelium může mít nějakou spojitost s mýtickým pohledem

na svět a na Boha. Nejdříve budu mluvit pouze všeobecně o vztahu mezi evangeliem a mýtem; v této souvislosti se budu též zajímat o otázku, zdali křesťanství může zapojit do svého života různé náboženské prvky, které najde u nově pokřtěných národů. V druhé části se budu zabývat problémem odmýtzování v souvislosti s pojetím R. Bultmanna.

A. EVANGELIUM A MÝTUS

Evangelium je pro většinu lidí Boží slovo, protože obsahuje a vykládá Boží zjevení uskutečněné v Kristu a protože sepsání evangelíi předpokládá zvláštní Boží víru, který se nazývá inspirace. Ovšem Boží slovo je vyjádřeno v evangelích lidským slovem – řečí, kterou apoštolové hlásali světu Krista a jeho evangelium spásy. Slova používaná apoštoly nebyla jimi vytvořena a nenacházejí se výlučně v evangelii, nýbrž je najdeme v běžné řeči oné doby. Skutečnost, o které apoštolové mluvili, byla přístupná pouze víře učedníků, neboť evangelium spásy je plodem Božího zjevení v dějinách; ovšem řeč a slova, kterými apoštolové hlásali evangelium, se nacházela většinou v každodenním životě všech lidí. Kristus, vtělené Boží Slovo, se ve svém viditelném lidském životě » syna tesařova « nijak zvlášť nelišil od ostatních obyvatel Nazareta; podobně lidská slova, kterými je hlásáno Kristovo evangelium, se nijak zvlášť viditelně neodlišují od běžných lidských slov. Boží slovo se na nás obrací v našich lidských slovech – mluví k nám, jako člověk mluví ke svému bližnímu.

Tato pokorná, lidská tvář Božího slova je zdrojem hluboké radosti pro všechny, kterým víra otvírá cestu k tajemství vtělení; je však též pramenem mnoha těžkostí pro kritického ducha naší doby, který se začíná dívat na evangelium jako na lidské dílo a chce poznat jeho vznik a obsah bez ohledu na jeho božský původ a smysl.

Tento kritický pohled na evangelia se vytvořil hlavně v minulém století a byl připraven srovnávacími historickými studii, které přinesly mnoho důkazů o podobnosti a vztahu mezi Písmem svatým a kulturním i náboženským obzorem národů, s kterými měl styk židovský národ nebo prvotní církev. Ve světle těchto studií se evangelia už nezdaří plodem zvláštního Božího zásahu do dějin, ale spíše věrným obrazem náboženských, politických a sociálních proudů a nadějí, které v době Kristově ovládaly život a myšlení židovského národa.

Kritický postoj k evangeliu se projevil v různých směrech a školách, o kterých jsme už mluvili. Není možno zde odpovídat na všechny těžkosti, které se dnes objevily. Problém vztahu mezi mýtem a evangeliem je pouze jedna z mnoha těžkostí – má však velikou důležitost, protože se dotýká otázky, o které se sice stále v církvi mluvilo, která však v minulých stoletích našla většinou příliš snadné řešení, spočívající v odmítnutí jakéhokoliv možného vztahu mezi mýtem a evangeliem². Ovšem dnes se názor na mýtus podstatně změnil. Může být proto užitečné, když se zamyslíme nad vztahem mezi evangeliem a mýtem ve světle současné vědy.

Pojednání o vztahu mezi evangeliem a mýtem předpokládá odpověď na otázku, co je mýtus a může-li mýtus vyjádřit pravdu. Osvětlim proto nejdříve tyto základní pojmy a pak teprve budu mluvit o vztahu mezi evangeliem a mýtem.

Mýtus a hledání pravdy

Zájem o mýtus roste dnes v mnohých vědeckých oborech. Historie, psychologie, filosofie, umění i teologie se zajímají o mýtus a snaží se vysvětlit jeho vznik a význam pro dějiny lidstva. Tento zájem o mýtus však prozatím ještě nevyjasnil, v čem spočívá základní projev mýtického myšlení a na čem závisí. Nechci zde podat řešení spor-

ných otázek; spíše se pokusím zachytit některé všeobecné platné postřehy o mýtu a o jeho významu při hledání pravdy. Omezím se jenom na náboženský mýtus, protože ostatní projevy mýtického myšlení nejsou pro nás problém tak důležité.

Správný postoj k mýtu vyžaduje, abychom především jasně rozlišovali mýtus, který je životným projevem určitého náboženství, a literární (umělecké nebo lidové) zpracování mýtu v tak zvané mytologii³. S mytologií se často setkáváme na příklad v díle Homéra, když zpracovává nebo též vytváří báje o vztahu mezi bohy a různými událostmi našeho života a dějin. Mytologie většinou vychází z mýtu, zpracovává ho však na základě literárních požadavků a přetváří ho v literární dílo, které může mít velkou podobnost s bajkou, pohádkou nebo legendou. Přítomnost podobných mytologických výtvorů v evangelích by dnes nevyvolala zvláštní těžkosti, protože bychom se mohli vždy odvolat na úmysl Ježíše nebo autora evangelí, který by chtěl pomocí mytologie osvětlit nějakou těžce pochopitelnou pravdu. Většinou se však připouští, že v evangelích se mytologie nenachází; mluví se pouze o mytickém pohledu na Boha a na spásu.

Náboženský mýtus se vytváří v určitém náboženském společenství a je nedílnou součástí jeho života. Pro náboženskou skupinu mýtus není neskutečná bajka ani legendární výtvor, ale spíše posvátná tradice, která nabízí člověku náboženský výklad vzniku a smyslu světa, dějin a života. V náboženské společnosti, kde mýtus je ještě součástí života, se rozlišují jasně mýty (posvátné tradice) od mytologií, bajek a legend. Mýtus je spíše posvátná historie, protože osvětluje počátky světa a dějin, a snaží se poznat, kam spějí dějiny a co očekává člověka po smrti. Celý svět a každý důležitý projev společenského nebo osobního života nachází v mýtu svůj výklad a zdůvodnění, které se snaží vysvětlit vznik, smysl a cíl všeho, co existuje. Odvolává se přitom na bohy a na všelijaké nadpozemské

jsou přítomny v hlásání evangelia prvotní církve. b) Pak se budu snažit dokázat, že už historický Ježíš mluvil o sobě jako o » Synu člověka«, a proto se tento pohled na Krista nemůže považovat za výtvar víry církve, nýbrž za plod Ježíšova kázání.

A. JEŽÍŠ V EVANGELIU PRVOTNÍ CÍRKVE

Dříve než začnu mluvit o vztahu mezi vírou církve a historickým Ježíšem, chtěl bych se aspoň stručně zmínit o historických pramenech, které nám umožňují poznat Ježíše a prostředí, v kterém žil. Pak budu mluvit o postoji, který » svědectví« vydávané apoštoly zaujímá k Ježíšovu životu. V závěru upozorním na to, že se apoštolové snaží uchovat věrně Ježíšovu nauku a jeho slova, kterými tato nauka byla hlásána.

Historické prameny

Bádání o Ježíšově životě se nazajímá pouze o historické prameny, které nám umožňují poznat jeho život a nauku; chce též poznat prostředí, v němž Ježíš žil a v němž se rozvíjela prvotní církev až do doby, kdy byla sepsána evangelia.

1) Prostedí, v kterém Ježíš žil, je nám poměrně dobře známo z mnoha různých pramenů. a) V poslední době (od r. 1947) bylo odkryto mnoho starých rukopisů v Kumránu (okolí Mrtvého moře); umožňují nám poznat nauku, zvyky a náboženské tradice malé židovské skupiny (sekt) z doby krátce před Kristem⁵⁹.

b) Z rabínské literatury sepsané v aramejštině je důležitý hlavně talmud. Umožňuje nám poznat židovské mravní a právní předpisy a zvyky. Známe dva různé talmudy – palestinský a babylónský; první pochází ze 4. století po

Kristu, druhý z 5.-6. století. Ovšem jejich nauka je mnohem starší⁶⁰.

c) Řada židovských apokryfů z doby před Kristem a po Kristu nám pomáhá poznat touhy, naděje a též mýty židovského národa a jeho různých náboženských hnutí (Závět dvanácti patriarchů; Modlitba Manaseova; Šalomounovy žalmy; Šalamounova závět; Abrahámovo zjevení; Kniha Henochova, atd.). Pro naše studium jsou důležité hlavně ony apokryfy, které mluví o » Synu člověka«: Kniha Henochova a IV. kniha Ezdrášova⁶¹.

d) Dílo Filona Alexandrijského (25 před Kristem – 45 po Kristu) a Josefa Flavie (kolem 38 - 103 po Kristu) nám umožňuje poznat nejenom židovské prostředí, ale též vliv řeckého myšlení na židovské náboženství a židovskou kulturu. Filo Alexandrijský se zajímal především o vyklad bible, zanechal nám však též dvě díla důležitá pro poznání židovského prostředí: *Contra Flaccum*; *Legatio ad Gaium*⁶². Josef Flavius nám zanechal dvě hlavní díla: *De bello judaico*; *Antiquitates iudaicae*⁶³.

e) Řečí a římské spisovatelé se často zajímají o židovské dějiny; ovšem jejich díla nám neříkají celkem nic nového o prostředí, v kterém žil Kristus⁶⁴.

Tyto prameny nám umožňují poznat židovské dějiny, zvyky, tradici a situaci politickou, sociální a náboženskou. Naše studium se nezajímá o všechny podrobnosti, které můžeme poznat z těchto pramenů; předpokládá pouze všeobecnou znalost prostředí⁶⁵, zajímá se též o » zákony«, které v židovském prostředí ovládají vytváření ústní a písemné tradice⁶⁶; předpokládá též určitou znalost židovských mesiášských nadějí a hlavně nauky o » Synu člověka«⁶⁷.

2) Prameny k poznání Ježíšova života jsou též poměrně dosti četné; bohužel však všechny přímo nebo nepřímo jsou závislé na spisech a víře církve. Můžeme rozeznávat prameny křesťanské, židovské a římské.

V. Baillif: *Schöner & Schöner* 1977

a) Kanonické spisy nového zákona jsou nejdůležitějším pramenem vzniklým v oblasti křesťanství. Jsou to čtyři evangelia, Skutky apoštolů, listy sv. Pavla, Petra, Jakuba, Judy, Jana a Zjevení. Dnes se klade velký důraz na ony části Písma svatého, které svým obsahem a svou strukturou nám prozrazují, že jejich nauka pochází ještě z doby prvotní církve⁶⁸. Pro naše studium jsou důležité tyto texty: 1 Kor 15, 3-5; Fil 2, 6-11; 1 Tim 3, 16; Kol 1, 15-20; prvních dvanáct kapitol Skutků apoštolů; evangelium sv. Marka a též druhá dvě synoptická evangelia. Ostatní spisy jsou méně důležité, protože nemají tak přímý vztah k Ježíšovu životu a k původnímu kázání apoštolů v Jeruzalémě.

V oblasti církve vzniklo též mnoho apokryfů: Evangelium sv. Petra, Filipa, Bartoloměje, Matěje; Protoevangelium sv. Jakuba; Evangelium Ježíšova dětství; Skutky sv. Petra, Pavla, Jana, atd. Nemají však velkou hodnotu, protože pocházejí až z druhého století a jsou plodem legendární činnosti, která bájí o oněch obdobích Ježíšova života a dějin církve, které byly v kanonických spisech ponechány bez povšimnutí (např. Ježíšovo dětství, činnost apoštolů, o kterých nemáme žádné zprávy, apod.). Mají však jistý význam, protože dokazují, jak veliký je rozdíl mezi kánonickou a apokryfní literaturou prvotní církve⁶⁹.

b) Židovské prameny mluví málokdy o Ježíšovi a nejsou pro nás důležité, protože buď zesměšňují víru v Krista (talmud), nebo byly někdy dokonce interpolovány křesťany (Josef Flavius). Talmud se zmiňuje o tom, že Ježíš dělal divy, aby pobavil lid; vykládal též po svém způsobu Mojžíšův Zákon a byl ukřižován jako heretik a burič. Současní židovští badatelé připouštějí, že se tento názor na Ježíše vytvořil v židovském národě ještě před pádem Jeruzaléma⁷⁰.

Josef Flavius se zmiňuje o » Jakubovi, bratru Ježíše, nazývaného Kristus « (*Antiquitates iud.* XX, 9,1), a popi-

suje krátce Ježíšův veřejný život, jeho ukřižování a dokonce i jeho zmrtvýchvstání (Ib. XVIII, 3, 3). Většinou se však připouští, že tento druhý text v současné formě nepochází od Flavia, protože byl interpolován křesťany⁷¹.

c) V římských spisovatelích najdeme krátké zmínky, které nám mohou potvrdit, že už na začátku 2. století křesťané vyznávali víru v Krista⁷². Poněkud důležitější je svědectví Tacita, který mluví o ukřižování Krista v době Poncia Piláta (*Annales* 15, 44).

Současné bádání o Ježíšově životě se chce opírat především o kanonické spisy a hlavně o ony části Písma svatého, které jsou věrným obrazem víry církve v Jeruzalémě a v Palestině. Současná umírněná kritika připouští, že na základě těchto dokumentů můžeme považovat za historicky ověřenou pravdu alespoň některá data z Ježíšova života, jeho historickou existenci; jeho činnost v oblasti židovského náboženství; rozpor mezi Ježíšovou činností a náboženskou autoritou židovského národa; jeho smrt na kříži, která je historickým následkem onoho rozporu. Na následujících stránkách se pokusíme dokázat, že novozákonní spisy nám umožňují poznat historického Ježíše ještě důkladněji.

Ježíš ve » svědectví « apoštolů

Dnes se už nepochybuje o tom, že kázání a spisy apoštolů nám nechtějí nabídnout Ježíšův životopis. Touha po rekonstrukci Ježíšova života se zrodila až pod vlivem moderní historie. Apoštolové však měli jiné zájmy a cíle než současná věda: chtěli zvěstovat světu radostnou zprávu o spáse uskutečněné v Kristu (tzv. kérygma) nebo chtěli hlouběji poučit křesťany o pravdách víry a o povinnostech vyplývajících z víry (tzv. katecheze). Kérygma i katecheze se pohybují v oblasti víry, chtějí vyvolat nebo posílit víru; mluví proto o Ježíšovi ve světle víry. Nemůžeme tedy snážit evangelium na úroveň nějakého životopisu.

Nepochybujeme se o tom, že apoštolové mluví pouze o oněch událostech z Ježíšova života, které jsou nutné k tomu, aby přivedly posluchače k víře v Kristovo tajemství. Sv. Jan to říká jasně (Jan 20, 31), vyplývá to však i z ostatních spisů. Kromě toho se může lehce poznat i z povrchní četby evangelijní, že se každý autor dívá na Krista svým osobním pohledem víry, který sice nijak nemění Kristovu postavu a poslání, zdůrazňuje však vždy určité prvky, které se autorovi zdají důležité. Podrobnější studium evangelii by nás mohlo přesvědčit o tom, že nejenom jednotliví autoři, nýbrž i různé projevy života církve se podílely na vytváření poselství spásy, které pak bylo sepsáno v evangelích.

Musíme proto dnes připustit, že se v evangelích setkáváme s Kristem víry a že apoštolové vytvářeli obraz Krista nejenom ve světle víry, ale i pod vlivem určitých požadavků života církve, židovské tradice a osobního postoje jednotlivých pisatelů.

To však ještě neznamená, že se apoštolové ve svém kázání nijak nezajímají o historického Ježíše. Z rozboru » svědectví «, které apoštolové vydávají Kristu, se může snadno poznat, že vyznávají víru v historického Ježíše, který byl znám i židům a od nich byl ukřižován. Ve Skutcích apoštolů můžeme najít základní strukturu onoho svědectví i podmiňky, které jsou nutné k tomu, aby se Kristův učedník mohl stát jeho » svědkem « v prvotní církvi⁷³.

Od Kristova svědka se samozřejmě vyžadují všechny podmiňky, které jsou nutné k životu víry. Kromě toho však je nezbytné, aby byl očited svědkem celého veřejného Kristova života (od křtu až po nanebevstoupení), a hlavně jeho vzkříšení. Apoštol-svědek musí tedy mít osobní vztah a styk s historickým Ježíšem: zná celý jeho veřejný život a nauku (Skřt 1, 21), je od něho vyvolen za učedníka a podílí se na jeho poslání. Víra v Krista tedy nestačí k tomu, aby se někdo mohl stát apoštolem-svědkem; též přímý

styk s historickým Ježíšem je nezbytný k tomuto poslání. Z toho se dá už vyvodit, že veřejný život Ježíšův, jeho činnost a nauka vstupují do svědectví, které vydávají světu apoštolové.

Pouhý letmý pohled na základní obsah kázání apoštolů nás může přesvědčit, že tomu tak skutečně je. Apoštolové ve svém svědectví vyznávají víru v Ježíše Nazaretského, kterého žádá odvrhli a ukřižovali, který však byl vzkříšen od Boha a ustanoven mesiášem a soudcem živých i mrtvých⁷⁴. Zamysleme se trochu alespoň nad jedním proslavem sv. Petra: » Izraelité, pošlyte tato slova! Bůh dal u vás Ježíšovi z Nazareta osvědčení mocnými činy, divy a znameními, které, jak víte, konal Bůh skrze něho mezi vámi. A on byl vydán – Bůh to tak předem rozhodl a předpověděl – a vy jste ho rukama bezbožníků přibíli na kříž a zabili. Ale Bůh ho vzkřísil, zbavil bolesti smrti, protože nebylo možné, aby zůstal v její moci. (...) Bratři, buďtež mi dovoleno, abych k vám bez okolků promluvil o praotci Davidovi. Ten umřel a byl pohřben, a jeho hrob máme u nás až dodneška. Byl to prorok a věděl, že mu Bůh s přísahou slíbil, že na jeho trůně usadí jednoho z jeho potomků. Viděl tedy do budoucnosti a o Kristově zmrtvýchvstání to mluvil, když řekl, že nebude ponechán v podsvětí a jeho tělo že nepodlehne porušení. Toho Ježíše Bůh vzkřísil, a my všichni jsme toho svědky. Byl povýšen po pravici Boží, přijal od Otce slíbeného Ducha svatého, v hojnosti ho vyil, jak vidíte a slyšíte. David na nebe nevystoupil, ale prohlásil: Rekl Hospodin mému Pánovi: Posad se mi po pravici, dokud ti nepoložím tvé nepřátele jako podnož k nohám. Ať je proto jasno celému izraelskému národu toto: Pánem a Mesiášem ustanovil Bůh právě toho Ježíše, kterého jste vy ukřižovali « (Skřt 2, 22-24. 29-36).

Z těchto slov si můžeme vyvodit důležité závěry: a) Sv. Petr mluví o Ježíšovi, kterého znali nejenom učedníci, ale všichni posluchači. Kázání bylo pravděpodobně

proneseno v Jeruzalémě, krátce po Ježíšově smrti: obrací se tedy na posluchače, kteří Ježíše Nazaretského celkem dobře znali. b) Mluví se o veřejném životě Kristově, jeho smrti, vzkříšení a věčném oslavení. Petr předpokládá, že židé znají Ježíšův veřejný život a podíleli se na jeho usmrčení. Jeho svědectví se vztahuje proto především na zmrtvýchvstání a na oslavení Kristovo, zdůrazňuje však, že oslavení Kristus není nikdo jiný než ukřižovaný Ježíš (v. 36). c) Ovšem jeho svědectví víry zahrnuje i historickou činnost Ježíšovu a hlavně jeho smrt: zdůrazňuje totiž, že Ježíšova smrt je též dílem Boha, který ve věčnosti připravil Kristův kříž (v. 23).

Z tohoto krátkého rozboru můžeme už poznat základní obsah svědectví: jeho » předmětem « je Ježíš, který byl znám židům i apoštolům. Ovšem výklad života a poslání Ježíšova je různý: židé vyjádřili svůj výklad slovem » ukřižuj ho «, protože považovali Ježíše za buřiče a rouhače; apoštolové vyjádřili svůj výklad ve svědectví víry, spasitelný obsah života, smrti, zmrtvýchvstání a oslavení. Svědectví apoštolů tedy nemluví jenom o věčném Kristově životě, ale i o jeho životě veřejném; nepodává však životopis, nýbrž určitý výklad Ježíšova života a smrti; výklad, který vychází z víry v Krista.

Ježíš, o kterém mluví apoštolové, není tedy pouze oslavený Kristus, ale též historický Ježíš, který kázal, dělal zázraky a byl ukřižován. Ovšem podle výkladu apoštolů historický Ježíš nejedná jenom v oněch dějinách, o kterých mluví filosofie nebo věda; jedná v dějinách spásy, a svědectví apoštolů v něm vidí ústřední osobnost dějin spásy. Stránka čistě dějinná Kristova života – to je ona stránka, která může být poznána všemi lidmi – není pro apoštoly podstatná; je však též přítomna v jejich svědectví, protože je to viditelná stránka tajemného obsahu dějin spásy. V osobě Ježíše Nazaretského se uskutečnila nerozlučitelná jednota mezi Božím a lidským životem. Podobně i v jeho dějinách existuje tajemný obsah a viditelné události. Např.

tajemný obsah vykupitelské smrti se uskutečňuje při viditelné smrti na kříži. Proto kříž je zároveň viditelnou historickou událostí i tajemstvím víry. Ve výkladu apoštolů je však vždy přítomen pouze jako událost dějin spásy.

Historický Ježíš je tedy přítomen ve svědectví apoštolů; ovšem jeho viditelný život je stále vykládán očima víry, které pronikají do tajemného obsahu dějin spásy, v kterých Ježíš žije, jedná a mluví. Tento poznatek znamená důležitý krok vpřed při řešení otázky o vztahu mezi Kristem víry a historickým Ježíšem. I historický Ježíš je stále a v každém okamžiku Kristus víry.

Musíme však ještě hledat odpověď na poslední otázku: zдали totiž výklad tajemného obsahu Ježíšova života je přímo závislý na víře apoštolů, nebo na Ježíšově kázání? Můžeme-li dokázat, že Ježíš sám vykládal svůj život ve světle dějin spásy, pak z toho vyplývá, že Ježíš sám sobě vydával svědectví, které vyžadovalo víru učedníků: historický Ježíš vyžadoval, aby se apoštolové na něho dívali očima víry. Svědectví apoštolů je vlastně tedy jenom odpověď na to, co Ježíš hlásal a co apoštolové uvěřili.

Nyní se zmíním pouze stručně o tom, že evangelia uchovávají věrně některá slova historického Ježíše. V druhé části se pak pokusím objasnit, jak Ježíš vykládal sebe a své poslání.

Ježíšovo slovo v evangelích

Kázání prvotní církve nechce a nemůže opakovat mechanicky vše, co Kristus řekl; omezuje se jenom na některé základní myšlenky, které byly nezbytné k poznání tajemství Krista. Vůbec však nepřeháníme, když připustíme, že se v kázání apoštolů věrně obraží ústřední obsah a základní myšlenky Kristova kázání. V prvních letech se apoštolové dokonce snaží věrně uchovat i vnější formu Ježíšova kázání a často i určitá důležitá slova, kterých Ježíš používal⁷⁵.

I mezi protestanty se najdou exegeti, kteří připouštějí, že od Ježíše pocházejí všechny základní myšlenky, které najdeme v synoptických evangeliích. Nauka o Bohu jako Otci⁷⁶, vztah mezi Božím slovem a vírou a mezi vírou a odpuštěním hříchů, hlásání Božího království, nauka o vykuptelské smrti. Modlitba » Otče náš « pochází zcela jistě od Ježíše: v této modlitbě je stručně shrnuto mnoho důležitých pravd víry, přítomných v Ježíšových kázáních⁷⁷.

Mnozí exegeti, kteří nechtějí mluvit o historickém Ježíšovi (např. Bultmann), připouštějí, že slova, která jsou v synoptických evangeliích přisuzována Ježíšovi, byla vytvořena židovským rabínem, který znal dobře pravidla » ústního slohu «, používal účinné tzv. » mašal «⁷⁸, ovládal paraboly a jiné účinné prostředky židovské moudrosti. Katolíci a mnozí protestanté vůbec nepochybují, že onen » rabbi « nebyl apoštol, nýbrž sám Ježíš. Dnes je už dokázáno, že se hned po Ježíšově smrti utvořily v církvi sbírky » slov Páně « (logia), které byly zpočátku věrně sdělovány tradicí apoštolů a brzy byly dokonce sepsány, aby mohly být věrně uchovávány v církvi; tato slova byla pak zapojena i do evangelií⁷⁹.

Věrné uchovávání Ježíšových slov v apoštolské tradici si můžeme též objasnit ve světle židovského pojmu » Božího slova «. V době Kristově existuje v židovské tradici velká úcta k Božímu slovu a autorita učitele vyplývá především z jeho věrnosti k slovu Zákona a Proroků. Židovští učitelé Zákona sice byli schopni podávat různé výklady Božího slova, zároveň však střežili věrně knihy Zákona a Proroků, v kterých tato slova byla obsažena. Můžeme vidět, že tato úcta a věrnost je přítomna i v životě prvotní církve, která věrně střeží » slovo Páně «⁸⁰.

Neupřilíšujeme tedy, když tvrdíme, že se v evangeliích setkáváme se slovy pronesenými Ježíšem. Apoštolové nechtěli hlásat pouze to, v co věřili, ale věřili a hlásali, co Ježíš řekl (Mt 28, 20).

Historický Ježíš a jeho slovo jsou tedy přítomny v evangeliích, nemožou být však pochopeny a vyloženy v oblasti historického poznání, protože Ježíšovo poslání se usku-
tečňuje v dějinách spásy. Z tohoto důvodu Ježíš a jeho slovo mohou být dokonale poznány pouze očima víry.

B. JEŽÍŠ – SYN ČLOVĚKA

V této části chceme dát odpověď na nejdůležitější otázku pro » historii « Ježíšovu: jakým způsobem Ježíš vykládal své poslání a jak se představoval apoštolům. Ve světle dnešního stavu bádání o historickém Ježíšovi odpovíme na tuto otázku může vycházet především ze synoptických evangelií a z nejstarších dokladů víry církve. Musí však počítat vždy se skutečností, že prameny vytvořené v oblasti života církve neobsahují věrný životopis Ježíšův, nýbrž pouze věrný obraz víry církve v Ježíše a v jeho poslání.

Otázka, kdy byla evangelia sepsána, ztrácí trochu svou důležitost, protože každá poněkud solidní textová kritika připouští, že v nejstarších spisech nacházíme celkem věrný obraz toho, co apoštolové hlásali o Kristu v prvních letech dějin církve a v oblasti židovství⁸¹. Délka období mezi Ježíšovou smrtí a sepsáním evangelia sv. Marka⁸² není rozhodující; hlavní problém je dnes, zdali můžeme z evangelií a z ostatních spisů poznat, jak historický Ježíš o sobě mluvil.

Katolická exegeze se snaží najít v evangeliích rozličné pevné body, které by nám pomohly odkrýt Ježíšovu historickou tvář bez pomoci víry a teologie. F. Mussner zdůrazňuje tyto body: a) smrt Ježíšova na kříži a okolnosti, které vedly k odsouzení na smrt; b) ráz prorocké činnosti Ježíšovy; c) shoda všech evangelií při popisování a zachycování základních rysů Ježíšovy osobnosti a hlavních myšlenek jeho kázání; d) prostředí, v kterém Ježíš žije, má všechny typické znaky židovského prostředí z oné

doby; e) úcta v evangelích k Ježíšovu slovu; f) historické podklady víry ve vzkříšení⁸³.

Já bych teď chtěl sledovat jinou cestu, na kterou upozornil O. Cullmann, který klade velký důraz na nauku v synoptických evangelích o »Synu člověka« a dokazuje, že historický Ježíš vysvětloval své poslání ve světle tohoto mesiášského titulu⁸⁴.

Pokusím se upozornit na důvody, které nám umožní prohlásit, že Ježíš mluví o sobě jako o »Synu člověka«; a vysvětlím význam a důsledky tohoto poznatku pro náš pohled na historického Ježíše.

» Syn člověka « v židovské tradici

Výraz » Syn člověka «⁸⁵ nebyl vytvořen Ježíšem, protože se už dávno před ním nachází v bibli. V aramejském i hebrejském jazyce tento výraz může znamenat totéž co slovo » člověk « – má však vždy trochu poetický obsah; může též vyjádřit určitou slabost nebo konečnost lidského života. V tomto smyslu trpící Job je nazýván » syn člověka « (Job 25, 6); též Ezechiel ve vztahu k Bohu je pouze » syn člověka « (Ez 2, 1n). V mluvené řeči se tohoto výrazu používalo zřídka.

V oblasti židovské náboženské tradice tento výraz získal však naprosto jiný význam. Prorok Daniel ve svých apokalyptických viděních mluví o nějaké tajemné bytosti, která se podobá » synu člověka «, objeví se v oblacích a obdrží od Boha vládu nad celým světem (Dan 7, 13n). Zdá se, že tato tajemná bytost je jakýsi symbol Božího lidu, který při posledním soudu uskuteční na zemi Boží království⁸⁶.

Tato nezvyklá postava » Syna člověka « se později objevuje v apokryfní židovské literatuře. Henochova kniha mluví o » Synu člověka « v apokalyptické souvislosti (kap. 37-71). Je to zvláštní tvor, stvořený dříve než viditelný svět; zůstává skryt v nebi nebo v moři, až do » Božího

dne « – to je do posledního soudu; pak se objeví na oblacích v průvodu andělů a bude mít účast na posledním soudu, při kterém bude zničeno království hříchu a uskuřečeno království Boží.

Můžeme snadno vidět podobnost mezi knihou Henochovu a některými texty synoptických evangelí. Z toho důvodu někteří exegeti vyslovili domněnku, že snad Henochova kniha byla sepsána už pod vlivem křesťanství. Většinou se však připouští, že Henochova postava » Syna člověka « se vytvářela v oblasti židovské mesiášské tradice, a to pod vlivem proroka Daniela a snad též v jisté závislosti na jiných náboženstvích⁸⁷.

Podobná nauka o Synu člověka se může najít ve 4. knize Ezdrášově a v rabínských spisech z doby před Kristem i po Kristu. Připouští se, že tato apokalyptická nauka o Synu člověka je výrazem mesiášských nadějí, které se odlišují od oficiálního pojetí Mesiáše (představovaného jako král a potomek Davidův), a zdůrazňují eschatologický a apokalyptický obsah Božího království. Je pravděpodobné, že v době Kristově tyto mesiášské naděje žily pouze v úzkých kruzích židovské tradice, takže prostý lid snad ani neznal mesiášský smysl názvu » Syn člověka «⁸⁸.

» Syn člověka « v evangelích

Slovo » Syn člověka « (ve tvaru: ho hysos tou anthropou) se nachází v synoptických evangelích velice často: 30krát v Matoušovi, 14krát v Markovi, 25krát v Lukášovi. Kromě tohoto 11krát v Janovi (9, 35 je to nejisté) a jednou ve Skutcích (7, 56); apoštol Pavel tohoto názvu neužil.

V evangeliu sv. Marka (a v ostatních synoptických evangelích) se tento titul vztahuje vždycky na Ježíše a na jeho poslání. Vyjadřuje tyto hlavní myšlenky: a) božskou důstojnost a účast na Boží moci: Syn člověka může odpouštět hříchy (2, 10), je pánem nad sobotou (2, 28),

bude soudit živé i mrtvé (13, 24n), bude sedět po Boží pravici (14, 62).

b) Poslání Syna člověka je důležité pro spásu celého světa a každého člověka: na jeho evangelium závisí uskutečnění Božího království (1, 15n; 4, 3n); kdo přijme jeho slova, spasí se, kdo je odmítne, bude zavržen (8, 34n); jeho ponížení, utrpení, smrt a vzkříšení jsou nutné pro spásu (8, 31; 9, 12; 9, 31; 10, 45).

c) Mnoho důležitých textů mluví o druhém příchodu Syna člověka a o jeho účasti na posledním soudu (8, 38; 13, 24n; 14, 62).

Podle sv. Marka se Ježíš stále představuje jako »Syn člověka«, někdy též jako Syn⁸⁹. Výraz »Syn člověka« má v jeho kázání mesiášský význam – je to tedy mesiášský titul. Ježíš – Syn člověka předpokládá, že má božskou autoritu a moc; proto na jeho osobě a na jeho poslání závisí uskutečnění Božího království – nyní (za jeho života v dějinách) i při posledním soudu. Boží království je už uskutečněno v jeho osobě a začíná se šířit ve světě prostřednictvím jeho radostné zvěsti; bude uskutečněno v celém světě až při posledním soudu. Během života v dějinách jeho poslání záleží především v hlásání Božího království, v ponížení, utrpení a smrti. Při posledním soudu však se Syn člověka objeví v plnosti své božské moci, takže mu nikdo nebude moci odporovat, až bude soudit živé i mrtvé.

Diváme-li se na tuto nauku o Synu člověka ve světle mesiášských nadějí židovského národa, najdeme v ní jasné stopy dvou mesiášských postav: Božího služebníka (Ebed Jahve), o kterém mluví Izaiáš⁹⁰, a Syna člověka, s kterým se setkáváme už v Danielovi a v apokalyptické židovské literatuře. Spojení těchto dvou mesiášských postav je naprosto nezvyklé: Boží služebník, o kterém mluví Izaiáš, je pokorný prorok, který hlásal celému světu Boží spravedlnost, odpuštění hříchů a spásu; je to především muž

poslušnosti a bolesti, který svým utrpením a svou smrtí připravuje smíření hříšníků s Bohem. Kdežto Syn člověka, kterého najdeme v apokalyptické literatuře, je spíše nebeská bytost, která se objeví ve světě v plnosti své moci, zničí všechny nepřátele Boží a uskuteční Boží království. Apokalyptická mesiášská židovská tradice nemůže mluvit o utrpení a smrti Syna člověka ani o jeho pokorném životě v dějinách – o životě, který by se nijak vnějškově nelišil od života ostatních prostých lidí. Spojení těchto dvou mesiášských postav je zdrojem naprosto nového pohledu na Ježíšovo poslání. Činnost Ježíše-Božího služebníka dostává silný eschatologický ráz, a proto poslední soud začíná už po prvním Ježíšově kázání a hlavně při jeho smrti. Avšak zase postava Syna člověka se také stává dějinnou postavou, která prožívá prostý lidský život dělníka v Nazaretě a vykupuje svět svou poslušností, bolestí a smrtí. Toto spojení božské moci a lidské pokory, eschatologické důstojnosti a dějinné prostoty, je základním typickým znakem synoptického pohledu na Ježíše.

Z tohoto krátkého rozboru tedy vyplývá, že podle synoptických evangelii Ježíš mluvil o sobě jako o Synu člověka; přijímá tento výraz ze židovské tradice, dává mu však nový nezvyklý mesiášský význam, který sice má podobnost se židovskými mesiášskými nadějemi, ve své podstatě je však plodem nového pohledu na poslání Syna člověka. – Nyní musíme učinit ještě poslední důležitý krok: pokusíme se dokázat, že nauka evangelii o Synu člověka nevychází z víry církve vtělené do židovského »mýtu« o Synu člověka, nýbrž byla přítomna už v Ježíšově kázání.

Ježíš – Syn člověka

V nynější exegezi se většinou připouští, že Ježíš ve svých kázáních mluvil o Synu člověka – ovšem někteří exegeti (zvláště protestantští) popírají, že by se Ježíš sám považoval

žoval za Syna člověka. Jiní to sice připouštějí, nedávají však tomuto výrazu mesiánský význam⁹¹.

H. Lietzmann připouští, že Ježíš se nazýval Syn člověka; ovšem tento výraz měl v jeho kázání stejný význam jako slovo člověk; teprve apoštolové mu dali eschatologický obsah⁹². Toto vysvětlení bylo odmítnuto téměř všemi exegety a sám jeho autor je později opustil.

Podobný osud stihl i názor M. J. Lagrange. Chtěl dokázat, že slovo »Syn člověka« má v Ježíšově kázání spíše poetický význam (»slabý, pokorný člověk«). Ježíš zdůrazňuje, že on – pokorný člověk – má důležitě poslání při spáse světa⁹³.

R. Bultmann je přesvědčen, že Ježíš před smrtí mluvil často o Synu člověka, který skutečně poslední soud a Boží království, neztotožňoval se však s ním. Teprve apoštolové ztotožnili Ježíše se Synem člověka⁹⁴.

O. Cullmann dokazuje, že Ježíš mluvil o sobě jako o Synu člověka, dával tomuto výrazu hluboký eschatologický a mesiánský význam, zapojil však do něho i mnoho prvků z nauky o »Božím služebníku«⁹⁵.

Pokusím se zachytit hlavní důkazy této poslední odpovědi. Její poznatky se zakládají nejenom na rozboru synoptických evangelií, nýbrž též na významu titulu »Syn člověka« pro kázání, život a teologii prvotních křesťanů.

V synoptických evangeliích a v životě prvotní církve je totiž výrazu »Syn člověka« používáno vždy v souvislosti, která nám umožňuje dokázat, že jenom Ježíš ho s oblibou uváděl; apoštolové ho používali ve svém kázání pouze v prvních dobách, pokud se v církvi uchovávala ještě živá a věrná vzpomínka na Ježíšovo slovo (podobně sv. Štěpán ve Skt 7, 56).

Nachází se vlastně jen v evangeliích, hlavně u synoptiků. Koncem 1. století prakticky mizí ze života církve; teprve moderní exegeze se zase znovu snaží odkrýt smysl a význam tohoto titulu. Tato skutečnost se nedá vysvětlit tím, že by snad tzv. teologie »Syna člověka« nebyla výrazem života

prvotní církve, ale projevem nějaké vedlejší tendence, která pak brzy zanikla. Tento titul nacházíme sice pouze v evangeliích (a pro shora uvedený důvod ve Skt 7, 56), je však přítomen i v evangeliu sv. Jana, které jistě vzniklo na půdě židovského křesťanství. V synoptických evangeliích nauka o Synu člověka ovládá všechny ústřední myšlenky. V ostatních spisech prvotní církve (které byly často sepsány před evangeliem, někdy i od stejných autorů), tento titul vlastně není vůbec přítomen. To tedy znamená, že se tohoto názvu sice používalo v celé církvi (neboť evangelia jsou plodem celé prvotní církve), ovšem pouze tehdy, když církve opakovala to, co Ježíš hlásal.

V synoptických evangeliích Ježíš mluví o sobě většinou jako o Synu člověka a někdy též jako o Synu; nikdy se přímo neoznačuje oněmi mesiánskými tituly, kterými prvotní církve vyznávala svoji víru v Ježíšovo poslání (mám na mysli hlavně tituly Mesiáš a Pán). Neodmítá sice, když ho apoštolové jmenují Mesiáš; jednou se snad sám více méně jasně prohlašuje za Mesiáše (Mk 14, 62) – ovšem vždy hned vysvětluje své mesiánské poslání ve světle titulu »Syn člověka«.

Apoštolové se v evangeliích chovají opačným způsobem: Nikdy neříkají, že Ježíš je Syn člověka, nazývají ho však Mesiášem, Davidovým synem, Synem Boha živého. Tato skutečnost zůstane bez vysvětlení, jestliže se nepřipustí, že se Ježíš nazýval Synem člověka. Apoštolové však nikdy o něm tímto způsobem nemluví a pravděpodobně neměli tento titul ve zvláštní oblibě.

S podobným postojem se setkáme i v životě prvotní církve. Když křesťané v Jeruzalémě chtěli vyznat svoji víru v Ježíšovo mesiáské poslání, mluví o něm jako o Mesiáši a Pánu. Tyto dva názvy se objevují velice brzo v životě prvotní církve (Skt 2, 36), rozšířily se všude a prakticky zatačily všechny ostatní, kdežto titul »Syn člověka« se neobjevil nikdy ve vyznání víry církve. Z toho můžeme vyvodit, že prvotní církve neuzívala tohoto názvu, když

vynávala svoji víru v Ježíše; používala ho v prvních dobách pouze tehdy, když chtěla věrně opakovat to, co Ježíš o sobě řekl. Jakmile však zmizela ze života církve vzpomínka na Ježíšův hlas, zmizel tento titul a zůstaly pouze ony názvy, v kterých se vyjadřovala víra církve.

Můžeme však ještě dokázat, že Ježíš nejenom se nazýval Syn člověka, nýbrž též vysvětloval ve světle tohoto mesiáského titulu základní obsah svého poslání. Při rozboru nauky synoptiků o Synu člověka jsme došli k závěru, že tato teologie spojuje v sobě dva mesiáské tituly, které by žádná židovská tradice nikdy nesloučila. Následkem tohoto spojení se Ježíšovo poslání jeví v jistém paradoxním světle: jako syntéza božské moci a lidské slabosti, smrti a vzkříšení, času a věčnosti. Žádný žid nikdy nedovedl sloučit vědomí božské všemohoucnosti s lidskou pokorou a poslušností; žádná židovská tradice by nikdy nemluvila o Synu člověka v souvislosti s naukou o smrti a bolesti; žádná židovská apokalyptická literatura nikdy nemluví o tom, že uskutečnění eschatologického Božího království by mělo být závislé na pokorném kázání » Božího služebníka « a na jeho smrti. Kdyby býval Ježíš ve svém kázání neuskutečnil tuto syntézu, apoštolové by k ní bývali nikdy nedošli, protože by to bylo v úplném rozporu s židovskou tradicí, která vytvářela jejich myšlení. Nepřeháníme proto, když tvrdíme, že Ježíš a pouze Ježíš je autorem » teologie « Syna člověka, s kterou se setkáváme v synoptických.

Musíme však pravděpodobně připustit, že prvotní cíkev ve svém kázání do určité míry tuto teologii přetvářela. Kladla totiž mnohem větší důraz na eschatologický obsah poslání Syna člověka, kdežto myšlenky o smrti a utrpení nebyly nijak zvlášť rozvedeny. Pravděpodobně židovská eschatologická tradice umožnila prvotní církvi hlubší vypracování nauky o druhém příchodu Kristově, nevytvářela však vhodné prostředí pro zpracování nauky o nutnosti smrti v poslání Syna člověka. Toto zjištění není proti

předcházejícím závěrům, nýbrž je spíše potvrzuje. Apoštolové hlásají věrně všechny základní myšlenky Ježíšovy nauky o Synu člověka, i když snad některé její prvky se příliš se židovskou tradicí neshodují.

Jedna otázka čeká však ještě na odpověď: Proč si Ježíš vyvolil právě označení » Syn člověka «, aby v jeho světle vykládal hlavní obsah svého poslání? Z evangelii – a hlavně ze svatého Marka – můžeme poznat, že Ježíš projevuje velkou zdrženlivost k titulu » Mesiáš «. Nepoužívá ho, nechce, aby se o něm prohlašovalo, že je Mesiáš, a často považuje některé rysy židovského názoru na Mesiáše za dábebské pokoušení⁹⁶. Tento postoj se dá vysvětlit tím, že v židovské tradici titul » Mesiáš « měl význam velice vyhraněný a známý; byl též doprovázen politickým, nacionalistickým a též triumfálním výkladem Mesiášova poslání. Nehodil se proto příliš pro objasnění Kristova poslání, protože lidé by Ježíše považovali spíše za politického mesiáše než za onoho, » jehož království není z tohoto světa «. Ježíš proto dává přednost názvu » Syn člověka «, který má sice též mesiášský obsah, není však znetvořen politickým mesianismem a pravděpodobně není též mezi lidem příliš rozšířen. Doplňuje však svoji nauku o poslání » Syna člověka « některými prvky, které najde v Izaiášově pojetí » Božího služebníka «.

Ze skutečnosti, že Ježíš mluvil o sobě jako o Synu člověka, vyplývají některé důsledky pro řešení otázky, jaký je vztah mezi Kristem víry a historickým Ježíšem. Není pochyby o tom, že teologie » Syna člověka « zahrnuje v sobě jisté tajemné prvky, které se nedají filosoficky vysvětlit a které není možno zařadit do kategorie mýtů. Tato » teologie « se může tedy poznat pouze očima víry: Ježíš – Syn člověka, je tedy Kristus víry⁹⁷. Představuje se nám jako osobnost, jejíž poslání je nezbytné pro spásu každého člověka a celého světa. Vyžaduje, aby všichni lidé přijali jeho i jeho evangelium. Tento Ježíšův požadavek sám o sobě by stačil, aby v našem myšlení vyvolal některé

otázky a těžkosti. Z jakého důvodu může Ježíš předpokládat, že jeho poslání je zdrojem spásy světa a má tajemný obsah; jakým právem může vyžadovat na všech lidech, aby přijali jeho a jeho evangelium; je odůvodněno jeho mínění, že budoucnost světa (Boží království) se už uskutečnila v něm?

Tyto otázky volají po odpovědi. Za Ježíšova života většina židů odpověděla slovy: » Ukřižuj ho « (Jan 19, 15); jeho učedníci však odpověděli vírou v Ježíše a v jeho poslání (Mk 8, 29).

Ono » ukřižuj ho « je výrazem určitého důsledného postoje, který sice Ježíšovo slovo přijímá, nemá však víru v jeho boho-lidskou důstojnost. Jestliže Ježíš byl pouhý člověk, pak jeho slova obsahují rouhání nebo jsou projevením fanatismu, snad i šílenství. Žádný člověk se totiž nemůže prohlašovat za zdroj spásy pro celý svět; nikdo nemůže tvrdit, že se v něm uskutečnila budoucnost světa; žádný člověk nemůže ode mne požadovat, abych se mu bezvýhradně podřídil. Jestliže Ježíš mluvil tímto způsobem, pak se buď rouhal – v tom případě ono » ukřižuj ho « není tak neoprávněné; nebo se nerouhal, ale projevoval jen to, co skutečné je. A pak ...?

Moderní filosofická a historická kritika Ježíšova poslání se chce vyhnout tomuto » buď, anebo «. Chce proto dokázat, že historický Ježíš nikdy o sobě takto nemluvil, že pouze apoštolové ho přetvořili v Krista a Syna člověka. Jestliže však to není pravda, jestliže Ježíš je skutečně autorem teologie Syna člověka? Pak je nutno se jasně vyjádřit k onomu » Kristu víry « ...

Dnešní člověk se při svém setkání s historickým Ježíšem tedy též nachází před volbou, která je poněkud jiná než v případě židů, vede však k podobným závěrům. Buď připustí, že Ježíš sám stál pod vlivem mýtických eschatologických nadějí židovského národa; pak nutně by měl nechat padnout veškerý nadšený obdiv pro Ježíše a měl by připustit, že Ježíš není dokonalé uskutečnění člověka

budoucnosti, ale spíše neskutečný snilek, který hledá v apokalyptickém blouznění únik před bolestí a smrtí.

Při rozboru života historického Ježíše a jeho činnosti však můžeme snadno dojít k názoru, že on nejednal jako snilek nebo přehnaný fanatik. Můžeme vidět, že jeho nauka a požadavky jsou zasazeny do rámce, který stojí i dnes za chvilku zamýšlení. V tomto případě začneme hledat, v čem záleží onen nezachytitelný obsah Ježíšova života. Pouze víra nám pomůže odkrýt tento obsah – ovšem hledat můžeme i bez víry ...

1 Konstituce » Boží slovo « krásně objasňuje tuto důležitou pravdu: (Bůh) poslal totiž svého Syna, své věčné Slovo, které osvěcuje všechny lidi, aby přebývalo mezi lidmi a sdělilo jim Boží tajemství (Jan 1, 1-18). Ježíš Kristus tedy, věčné Slovo, byl poslán jako » člověk k lidem «; mluví k nám Božím slovem (Jan 3, 34) a uskutečňuje dlo spásy, které mu Otec světil (» Boží slovo «, č. 4).

2 Ctikevní Otcové v prvních stoletích dávali slovu » mýtus « stejný význam jako mělo v řeckém jazyce, kde označovalo dohad nebo báji, která pojednává o neskutečných bytostech nebo událostech. Odmítali proto jakýkoli vztah evangelia s mýtem: v evangeliu se nenachází » mythos « (dohady, bajky), nýbrž Ježíšova » logia « (do-svědčená slova a skutky). Tento postoj setrval v oblasti teologie až do 20. století, i když se dnes význam slova » mýtus « hodně změnil (J. PÉPIN, *Mýthe et Allégorie. Les origines grecques et les contestations juéo-chrétiennes*, Paříž 1958).

3 Budu důsledně rozlišovat mýtus a mytologii. Slovo » mytologie « označuje zde vždy literární zpracování některých mýtických prvků; kdežto mýtus je projevem hledání pravdy. – Toto rozlišení se najde ve všech současných publikacích o mýtu.

4 Rozbor současných teorií o mýtu se najde v: J. MELVILLE – FR. S. HERSKOWITZ, *A Cross-Cultural Approach to Myth, Dohomean Narrative*, Evaston 1958, s. 81-122.

5 A. Comte rozděluje dějiny světa na tři hlavní období: teologické (nebo též mýtické), metafyzické a vědecké. V každém období se projevuje hledání pravdy – ovšem pouze moderní věda dokáže vysvětlit skutečnost.